ŘECKÉ MÝTY

UNIVERSUM

MARTIN J. DOUGHERTY

OD TITÁNŮ K IKAROVI A ODYSSEOVI

ŘECKÉ MÝTY

OD TITÁNŮ K IKAROVI A ODYSSEOVI

ŘECKÉ MÝTY

OD TITÁNŮ K IKAROVI A ODYSSEOVI

MARTIN J. DOUGHERTY

EUROMEDIA GROUP

Copyright © 2019, 2026 Amber Books Ltd.
Copyright in the Czech translation © 2021 Euromedia Group, a. s.
Translation copyright © 2021, 2026 by Tomáš Alušík
This translation of Greek Myths first published in 2021
is published by arrangement with Amber Books Ltd.
All rights reserved.

ISBN 978-80-284-2415-2

OBSAH

Úvod 6

Kapitola 1 Kosmologie a stvoření 22

Kapitola 2 Olympští bohové 52

Kapitola 3 Ostatní bohové, božské síly a démoni 92

Kapitola 4 Svět bohů a smrtelníků 126

Kapitola 5 Hrdinové a válka 156

Kapitola 6 Dědictví řecké mytologie 198

Bibliografie 218

Rejstřík 219

Poznámka překladatele:
Nejvyšší řecký bůh se jmenuje Zeus; při skloňování ale dochází ke změně kmene: 2. pád Dia, 3. pád Diovi atp.

ÚVOD

Řecko bylo kolébkou jedné z největších civilizací, jakou kdy svět spatřil; civilizace, která ovlivnila své současníky a položila základy pro další, jež přišly po ní. Řečtí vědci byli průkopníky přírodních věd, matematiky, medicíny a filozofie.

Řečtí architekti vyvinuli styl, který ovlivňuje stavitelství dodnes. Obchodníci přinesli civilizaci a nové myšlenky do zemí tehdy označovaných jako „barbarské" a řečtí válečníci bojovali ve velkých válkách tehdejší doby. Pověsti této velké civilizace se proto vyprávějí i dnes.

Dějiny antického Řecka jsou stejně složité jako jeho mytologie a samozřejmě existují paralely k vzestupu civilizace Řeků v rámci příběhů o jejich bozích a hrdinech. Některým příběhům lidé občas věřili a přistupovali k nim jako k faktu, následně byly zavrhovány jako výmysly, jen aby později vyplulo na povrch, že by vlastně mohly být založeny na skutečných událostech.

NAPROTI: Dokonce i lidé bez zájmu o mytologii dokážou identifikovat přinejmenším některé z olympských bohů. Rozeznatelná zobrazení Dia, Poseidóna, Pana a mnoha dalších se stala součástí toho, co lze nazvat „moderní populární mytologií".

Řecká mytologie prostupuje západní kulturou. Válečné lodě, vesmírné mise a módní značky často nesou jména z těchto pověstí. Vesmírné mise Apollo byly nazvány podle řeckého boha moudrosti a světla Apollóna; raketový obranný systém Aegis vděčí za jméno štítu, spojovanému s bohy Diem a Athénou. Když je důležitému projektu dáno mytologické jméno, nese to s sebou příhodnou úroveň vznešenosti a nádhery. Může to také zvýšit prodeje jinak všedního zboží.

Dnes bohové, hrdinové a nestvůry z řeckých pověstí tvoří součást toho, co může být nazváno „populární mytologií", která je dobře známa po celém světě. Pokud film nebo televizní seriál s nadpřirozenou tematikou obsahuje odkazy na antické řecké bohy nebo hrdiny, není vůbec třeba je divákům nějak vysvětlovat. Většina z nich již bude vědět, přinejmenším v hrubých rysech, o kom nebo o čem se vypráví.

Co dnes víme o složité mytologii antického Řecka, pochází částečně od historiků a básníků činných mnohem později a částečně z dokladů dochovaných v umění a architektuře. Je pravděpodobné, že verze řecké mytologie všeobecně přijímaná v moderní době není zcela přesná – antické Řecko mělo dlouhou historii a jeho mýty se v průběhu času vyvíjely.

Role a schopnosti bohů a nestvůr se měnily a význam některých dříve důležitých postav slábl, nebo byly dokonce úplně zapomenuty. Nicméně existuje dost důkazů z dostatečně široké škály pramenů k vytvoření obrazu antické řecké mytologie, který může být považován za vcelku přesný. Asi není možné dosáhnout ještě více, protože taková je podstata mytologie.

DOLE: Hliněné nádoby a jeskynní umění nalezené na Krétě dokazují, že lidé žili na tomto ostrově ve Středomoří již v neolitu, který začal asi před 12 000 lety.

Původ Řeků

Již dlouho je přijímáno, že lidstvo se vyvinulo v Africe a odtamtud se rozšířilo do jiných oblastí, ačkoli kdy přesně a jak se to stalo, zůstává předmětem debat. Nedávné objevy způsobily, že někteří vědci zpochybňují tradiční teorii afrického

NAHOŘE: Lovecká scéna vyrytá na ostrově Naxos. Je možné, že u vyobrazení, jako je toto, se věřilo, že přinášejí štěstí při lovu, a jsou tedy dokladem náboženství a duchovní víry.

původu a naznačili, že nejstarší předci člověka se vyvinuli v jižní Evropě. Pro tuto teorii ale hovoří jen minimum důkazů, a proto není všeobecně akceptována.

Ať je tomu jakkoli, existují náznaky, že předkové člověka byli v Řecku přítomni již před několika miliony let, dlouho předtím, než se předpokládá první migrace nejstarších lidí. To ale nezbytně není v rozporu s přijímanými teoriemi; hladina moře se totiž značně měnila v důsledku řady dob ledových a migrace malého počtu lidí cestou ostrovů a pevninských mostů není vyloučená.

Stejná série dob ledových zničila většinu důkazů osídlení Evropy. V různých částech Evropy byly nalezeny doklady přítomnosti lidí před maximálním zaledněním poslední doby ledové, které nastalo před 20 000 – 25 000 lety, ale je pravděpodobné, že pokrytí ledem lidi z Evropy zcela vyhnalo. Jakmile led ustoupil, objevil se již chováním zcela moderní člověk, a právě tito lidé znovu osídlili končiny, ze kterých ustoupil pevninský ledový příkrov.

Není přesně jasné, kdy se člověk dostal do oblasti dnešního Řecka a na okolní ostrovy. Na ostrově Kréta bylo objeveno jeskynní umění, které se datuje přinejmenším do doby před 11 000 lety, kdy se podnebí po konci poslední doby

ledové celkově oteplovalo. Je možné, že lidé obývali tuto oblast ještě předtím, ale dosud o tom nebyly podány žádné jasné důkazy.

Tito lidé byli paleolitičtí (paleolit = starší doba kamenná) lovci a sběrači, žijící v malých skupinách a užívající kamenné nástroje. Byli anatomicky i chováním jako moderní populace, zabývali se různými rituály a byli schopní abstraktního myšlení. Nevíme, jaké příběhy si vyprávěli o vzniku světa nebo skutcích svých bohů, ale určitě by si pokládali stejné otázky jako kdokoli jiný: Jak jsme se sem dostali? Jak funguje svět? Co je za dalším kopcem? a Co se stane, když udělám…?

Otázky, které si tito raní lidé kladli, vedly k experimentování a pokroku. Okolo roku 7000 př. n. l. začalo na území dnešního Řecka neolitické období (neolit = mladší doba kamenná). Nedošlo k ostrému bodu zlomu nebo okamžiku změny, ale nastalo postupné zdokonalování technologií. Byly zaváděny propracovanější kamenné nástroje a začala se vyvíjet řemesla jako tkalcovství a hrnčířství.

Každé z těchto nových zdokonalení znamenalo, že lidé prehistorického Řecka mohli dělat něco o trochu lépe nebo věnovat méně času určité činnosti, a zvyšovali tak své šance na přežití a další pokrok. Žili v malých komunitách asi padesáti až sta osob, pásli zvířata a obdělávali půdu. Jak se stabilizovalo podnebí po konci doby ledové, populace expandovala a skupiny lidí pronikaly na nová území, kterých se domáhaly.

Neolitičtí lidé v Řecku měli čas i chuť zdobit svoji keramiku, což naznačuje upřednostňování hezčích věcí před čistě praktickými nástroji. Věnovali čas výzdobě keramiky, protože výsledek byl potěšující a patrně také proto, že kvalitně zhotovený produkt může být lepším předmětem obchodu se zámožným sousedem.

DOLE: Dekorace této bronzové helmy, která se datuje do doby zhruba 1600–1450 př. n. l., naznačuje, že zatímco konflikt byl běžný, společnost byla stabilní a dostatečně prosperující na to, aby vytvořila kvalitní předměty, jejichž hodnota byla vyšší než jejich funkčnost.

Tento druh aktivity je možný jen v úspěšné, prosperující společnosti, kde život je víc než jen zápasem o přežití, což pro změnu znamená, že antičtí lidé byli zruční a schopni překonat různou škálu problémů k zachování svého životního stylu.

NAHOŘE: Kratéry nebo „nádoby na míšení“ byly v řecké společnosti běžné. Když se velké nádoby naplnily vínem zředěným vodou, byly těžké, proto se umisťovaly doprostřed místnosti při shromážděních. Menší picí nádoby se pak plnily nápojem z kratéru.

Helladské období

Okolo roku 3000 př. n. l. se lidé antického Řecka naučili zpracovávat kovy. Nejprve to byla měď, což vyústilo v krátkou dobu měděnou neboli chalkolit. Měď lze nalézt v přirozeném stavu a může být dobývána i zpracována bez užití extrémního žáru. Výsledky jsou sice spíše hrubé a vlastnosti, které učinily měď přístupnou, zároveň znamenaly, že šlo o nedostatečný materiál pro produkci nástrojů. Vynález bronzu (slitiny mědi a cínu) umožnil produkci trvanlivých nástrojů, takže kámen nakonec přestal být užíván k většině činností.

Přijetí zpracování bronzu ale nebylo okamžité. Potřeba shromáždit měď, cín a ostatní suroviny na místě vhodném k metalurgii a čas nezbytný k produkci kvalitních předmětů znamenaly, že bronz byl drahý. Velká část metalurgie se v této době věnovala produkci dekoračních předmětů, jako byly klenoty vyrobené ze zlata, stříbra a mědi, spíše než výrobě nástrojů a zbraní.

Toto období je známo jako „helladské“ a v jeho průběhu se zpracování kovů a ostatní řemesla rozšířily mezi vesnice starého Řecka. Růst populace a vznik větších sídlišť umožnily specializovaným řemeslníkům, aby se ustálili jako samostatná sociální třída. Sociální stratifikace se během doby stále zvýrazňovala, což umožnilo vznik království s vládnoucí elitou a válečnickou třídou.

Vzestup mínojské civilizace

Moderní vědci dělí helladské období do fází charakterizovaných keramickými styly. To je dané především dostupností dokladů:

keramika má tendenci přetrvat, alespoň ve formě fragmentů, kdežto tkaniny podléhají rozkladu, nástroje se opotřebovávají a stavby jsou přestavovány. Společenský a technologický vývoj nebyl jednotný a samozřejmě v některých oblastech nastala období regrese, zatímco komunity v jiných oblastech se stávaly vyspělejšími.

Největší civilizací helladské doby byla mínojská kultura, ačkoli její nositelé neužívali toto pojmenování pro sebe; jde o moderní označení, odvozené z mýtu o králi Mínoovi a jeho labyrintu. Mínojská kultura byla ukotvena okolo paláců, které patrně sloužily jako náboženská a obchodní centra. První z nich se objevily před rokem 2000 př. n. l. a patrně byly přestavěny o zhruba tři století později po destrukci způsobené zemětřeseními a jinými pohromami. Nezdá se, že by byly výrazně opevněné, ačkoli při archeologických vykopávkách byly objeveny zbraně a válečná výbava, což naznačuje, že mínojská civilizace mohla být – alespoň v určitých dobách – spíše mírumilovná.

DOLE: Skoky přes býka, často ve spojení s uctíváním býků, byly praktikovány v několika soudobých civilizacích, ale především jsou spojeny s mínojskou kulturou. Nešlo jenom o uhýbání výpadům býka a jeho rohů, ale od statečného účastníka této disciplíny se očekávalo předvedení nějakého akrobatického prvku.

Mínojská civilizace se vyvinula na Krétě, šířila se na okolní ostrovy a obchodovala s Egyptem a všemi zeměmi podél východní části Středomoří. Na vrcholu své slávy mínojská kultura produkovala skvělá umělecká díla, včetně fresek, které se zachovaly až do moderní doby. Některé z nich zachycují sport jako například skoky přes býka, které byly, jak se zdá, velmi populární, a odpovídaly pověsti o Mínotaurovi s býčí hlavou, přebývajícím v Mínoově labyrintu.

NAHOŘE: Nosiči pohárů byli víc než jen sloužící. Měli přímý přístup k vládci nebo jiné významné osobě, neboť jim nalévali nápoje, a byli často zasvěceni do tajností nebo zapleteni do dvorských intrik.

Mínojská civilizace začala z neznámých důvodů upadat okolo roku 1500 př. n. l. Je možné, že kombinace přírodních katastrof, jako byla zemětřesení nebo vulkanické erupce, a vzestupu ostatních mocností v regionu podkopala mínojskou moc a učinila ji zranitelnou pro invaze, anebo mohla padnout za oběť vnitřní nejednotnosti. Okolo roku 1200 př. n. l. mínojská civilizace přestala existovat.

Jedním z faktorů pádu Mínojců mohl být vzestup mykénské kultury v pevninském Řecku. Mykénská civilizace byla jistě ovlivněna mínojskou kulturou a mohla být založena jako její odnož. Mykéňané ale byli bojovnější než Mínojci, patrně jako výsledek pozemních hranic s agresivními sousedy.

Mykéňané podobně jako Mínojci budovali spletité palácové komplexy, které ale byly opevněné zdmi z velkých kamenných bloků. Mykénské zdivo bylo spíše hrubé, většinou užívající neopracovaný kámen pro projekty, jako byla opevnění a přehrady. Nicméně jejich paláce a města byly zdobeny freskami a skulpturami, které vykazují mínojské vlivy, ale také vznik charakteristického mykénského stylu.

Kromě samotných Mykén zahrnovala mykénská civilizace řadu regionů, které nabyly na významu během pozdějších období řecké historie: mezi jinými i Athény, Argos, Spartu

či Théby. Mykénští kupci se angažovali v námořním obchodu ve východním Středomoří a dosáhli až daleko na Sicílii. Jejich lodě také pravděpodobně operovaly i v Černém moři. A mykénským zbožím se obchodovalo v Egyptě a městech až v Mezopotámii.

Mykénská civilizace zanikla okolo roku 1200 př. n. l. v průběhu kolapsu doby bronzové, který způsobil pád několika států ve východním Středomoří. Přesné příčiny rozkladu civilizace jsou nejasné, roli mohla hrát klimatická změna. Pobřežní oblasti byly přepadány a města pleněna nájezdníky označovanými v soudobých pramenech jako „mořské národy".

Mořské národy mohly či nemusely být jednotnou skupinou. Není známo, zda šlo o kulturu, stát nebo snad alianci pirátů. Nicméně byli jistě mocní, protože v průběhu několika let napadli a vyrabovali pobřežní města jedno po druhém, zanechávajíce za sebou v mnoha případech jen ruiny. Egypt proti nim postavil možná první organizované loďstvo na světě, aby bránil své severní pobřeží, ale ostatní civilizace se zhroutily.

Ve stejné době přišla ze severu do Řecka čerstvá vlna migrantů, zvaných Dórové. V žádném případě nebyli první, ale jejich příchod vyústil v dramatické zvraty a vytlačení ostatních etnických skupin. Achájové, kteří ovládali Peloponés, byli přemoženi a pohlceni, nebo utekli na Kypr. Ostatní dvě hlavní etnické skupiny antického Řecka, Iónové a Aiolové, byly zatlačeny na východ a nakonec se usadili na pobřeží a ostrovech Egejského moře.

Řecký Temný věk

Dórský vpád mohl být zapříčiněn mořskými národy, buď přímo, anebo jako výsledek druhotného přemístění. Nakonec vedl k etnickému a kulturnímu rozložení řeckého obyvatelstva v době znovuobnovení civilizace, ale mezitím nastal úpadek, označovaný jako „Temný věk", trvající zhruba mezi lety 1200 a 800 př. n. l.

V průběhu toho období byla větší městská centra částečně nebo úplně opuštěna. Počet obyvatel výrazně poklesl, patrně kvůli epidemiím nebo narušené produkci potravin, a existují také známky technologického úpadku. Obvykle se Temný věk

definuje jako období s nedostatkem písemných záznamů, což byl právě případ antického Řecka. Většina našich znalostí o této době pochází z archeologických výzkumů nebo je odvozujeme na základě záznamů jiných kultur.

Zdá se, že se během řeckého Temného věku vyskytovaly konflikty a neobvyklé nebyly ani námořní nájezdy. Společnost byla předtím předmětem poměrně jednotných vlivů sahajících až k Mínojcům a Mykéňanům, ale rozdělenější populace řeckého Temného věku začala vyvíjet regionální varianty. Keramické styly se začaly odlišovat, stejně jako pohřební zvyklosti a patrně i s nimi spojené rituály.

Nakonec byla stará městská centra znovu osídlena a začala se objevovat nová řecká kultura, utvářená spíše městskými státy než jednotným státním celkem. Svět se během Temného věku změnil a technologie pokročila. Začalo převládat zpracování železa, ačkoli bronz byl stále široce užíván. Podél hranic území, které se stalo Řeckem, se začaly vynořovat nové kultury.

DOLE: Staří athénští králové byli převážně mytické postavy. Poslední z nich, Kodros, se převlékl za rolníka a vyvolal boj s dórskými vojáky, aby tak naplnil věštbu, podle níž by Athény padly, pokud by jejich král vyvázl bez újmy.

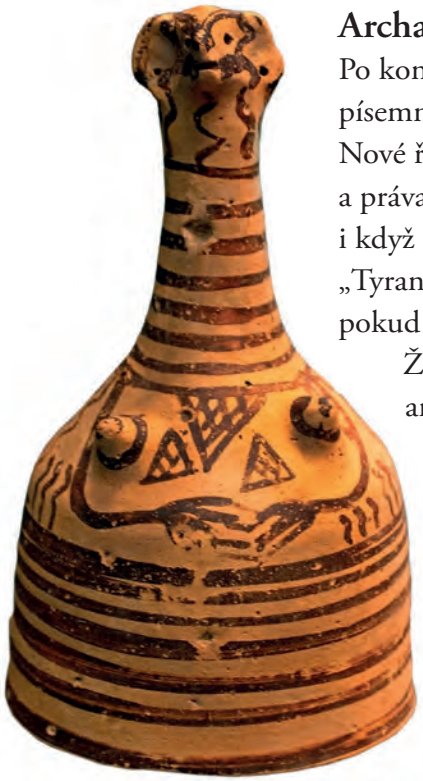

Archaické období

Po konci Temného věku se v Řecku obnovila gramotnost, ačkoli písemné záznamy doby mezi lety 800 a 700 př. n. l. jsou skrovné. Nové řecké státy nicméně rychle rostly a vyvíjely nové ideje vlády a práva. V mnoha řeckých městských státech vládli „tyrani“, i když tento termín neměl takové negativní konotace jako dnes. „Tyran“ byl absolutní vládce, schopný tedy působit velké zlo, pokud se k tomu rozhodl, ale mnozí byli rozumní a umírnění.

Žádný formální soubor zákonů nebyl na začátku archaického období dostupný a rozepře se všeobecně urovnávaly násilím nebo jeho pohrůžkou. Sváry a krevní msta mohly trvat mnoho let a vtahovat i ty, kdo jinak stáli stranou, což narušovalo společnost a ekonomickou aktivitu. Úsilí omezit tyto rozvraty začalo být řešeno vydáním usnesení aristokracie

VLEVO: Na konci Temného věku, okolo roku 800 př. n. l., se umělecké styly změnily, což ukazuje tato hliněná panenka.

Antické zákony

Nejstarší známý zákoník antického Řecka byl vytvořen Drakónem okolo roku 620 př. n. l. Krutost těchto zákonů je legendární – Drakón a jeho zákoník nám dali slovo „drakonický“. Trest smrti byl uplatňován i za drobné prohřešky a sám Drakón trval na tom, že byl zasloužený. Nicméně během několika let byla uvedena do praxe mírnější verze, která chránila chudé a bezzemky před rozmary aristokracie – alespoň tedy do určité míry.

Právní vývoj byl doprovázen společenskými změnami, což redukovalo míru svárů a bezpráví ve městech. Větší stabilita umožnila vývoj rozsáhlé obchodní sítě a časem to vyústilo v zakládání kolonií. Některé z nich postupně zaslouženě vyrostly ve významná společenstva. Zároveň se mezitím také zasloužily o šíření řecké kultury po celém Středomoří.

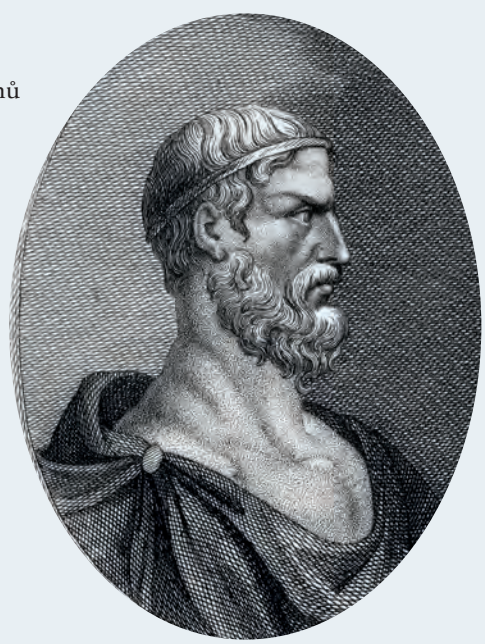

VPRAVO: Drakónův zákoník byl předložen v roce 621 př. n. l.

NAHOŘE: V bitvě u Salamíny v roce 480 př. n. l. řecká flotila porazila mnohem početnější perské loďstvo. To ztížilo Peršanům podporu jejich pozemního vojska v Řecku a vydláždilo cestu konečnému řeckému vítězství i na pevnině.

konkrétního města, ačkoli vlastní zájem a korupce toto učinily méně než přitažlivou vyhlídkou pro osoby či vrstvy bez peněz či moci k zajištění příznivého výsledku. Archaická doba byla charakterizována válkami s Persií, při nichž Řecko čelilo několika invazím. Slavné bitvy této doby, především u Marathónu, Thermopyl a Salamíny, se staly v moderní době legendárními a konečné odražení Peršanů znamená přechod z archaického do klasického období.

Klasické období

Klasická doba neboli „zlatý věk" začala okolo roku 480 př. n. l., s koncem řecko-perských válek. Konflikt a rivalita mezi řeckými státy vyvstaly částečně z porážky Persie v bitvě u Salamíny, která ukončila nebezpečí perské invaze v dohledné budoucnosti. Hlavní městské státy soupeřily o nadvládu v Řecku a širším středomořském světě za užití politiky, ekonomické války a otevřeného konfliktu k prosazení svých zájmů a udržení kontroly nad vzdálenými koloniemi.

Peloponéská válka v letech 431–404 př. n. l. postavila Athény a jejich námořní impérium proti pozemní vojenské mocnosti Spartě. Jako ve všech řeckých konfliktech nešlo o jednoduchou

záležitost a do války se zapojily nebo z vývoje situace čerpaly výhody i ostatní městské státy, aby podpořily své záměry. Ačkoli síla Athén byla výrazně zmenšena, jejich kulturní vliv zůstal silný.

V průběhu tohoto období byly vybudovány skvělé stavby, například Parthenón v Athénách, který stojí dodnes. Byl také ustaven koncept demokracie, ačkoli jeho forma byla odlišná od moderních koncepcí demokratické vlády. Členství v hlavním rozhodovacím orgánu, sněmu, bylo otevřeno všem mužům starším 18 let a řada důležitých funkcí ve společnosti, jako členové poroty a výkonní úředníci, byla zastávána jen po krátkou dobu. Ty byly navíc přidělovány spíše losem než volbou, což omezovalo možnost institucionalizované korupce, i když to bohužel nezaručovalo vhodnost kandidátů. Rozhodování byla přijímána sněmem na základě hlasování většiny, dokonce i v případě složitých záležitostí, jako byly smlouvy a obchodní dohody.

Spoléhání se na krátkodobě ustanovené neodborníky a většinová usnesení mohla vést ke krátkozrakým rozhodnutím, což ale bylo do určité míry vyrovnáváno povinností všech občanů rozumět politice a záležitostem mimo jejich vlastní

Řecký způsob boje

Řecké městské státy užívaly systém občanských vojáků s tím, že ti z nich, kdo si mohli dovolit kompletní zbroj a vybavení, sloužili jako „hoplíté“ (těžkooděnci) a méně majetní tvořili podpůrné oddíly. Válka by však odváděla velkou část ekonomicky aktivního obyvatelstva od jejich činností, čímž by způsobila podstatný rozvrat, ať už by byla vyhrána, či prohrána. Řešením proto byl střet kopím ozbrojených falang (šiků), často na tradičním nebo předem dohodnutém místě při cestách mezi dvěma válčícími městskými státy. Střet falang přinesl rozhodný výsledek v krátkém čase, což umožňovalo přeživším na obou stranách, aby se rychle vrátili domů, zatímco byla dohodnuta mírová smlouva.

Válečnictví založené na falangách bylo užíváno k urovnání sporů městských států až do konce klasického období. K tomu došlo především následkem rozvratu, vyčerpání a slabosti způsobených nákladnou peloponéskou válkou, která umožnila sousednímu makedonskému království převzít moc nad řeckými městskými státy.

osobní zájmy. Kdo si hleděl jen svých věcí, byl athénskou společností považován za neužitečného.

Athény nebyly jediným městským státem, který praktikoval demokracii, ačkoli jiné státy měly tradičnější oligarchickou formu vlády. V každém případě, nehledě na to, jak demokratické mohl mít městský stát vnitřní záležitosti, do politiky byly často zatahovány ostatní státy a jejich občané. Konflikt proto nebyl výjimečný a potřeba vyřešit válku rychle vyústila v jedinečný řecký styl válčení.

Helénistické období a zánik Řecka

Vzestup Makedonie začal za vlády krále Filipa II., který upravil falangu za účelem vytvoření flexibilnější formace a zavedl její spolupráci v boji s jízdou a ostatními vojenskými jednotkami. Jeho armády vybojovaly úspěšná válečná tažení v Řecku a okolních zemích, čímž si je podmanil a začlenil do své říše.

Dole: Alexandr Veliký se spoléhal na sílu řecké falangy a propojil ji s ostatními vojenskými jednotkami v soudržnou armádu. S touto armádou dobyl obrovskou říši a vybudoval několik měst, která pojmenoval po sobě.

DOLE: Bitva u Korintu znamenala zatlačení Řecka do pozadí a dominanci Říma. Přesto byl Řím původně součástí řeckého světa a v průběhu svého vývoje jím byl silně ovlivněn, čímž tato událost stála spíše na počátku dalšího rozvoje než konce Řecka.

Po jeho zavraždění v roce 336 př. n. l. byl Filip II. vystřídán svým synem Alexandrem, později známým jako Alexandr Veliký.

Tvrdilo se, že Alexandr byl ve skutečnosti synem vládce bohů Dia. Jisté je, že byl vychován velkým filozofem Aristotelem. Alexandrovi byl vlastní hrdinský styl vůdcovství, který přinášel skvělá, ale jen krátkodobá vítězství a podrobení. Jeho armáda dobyla říši sahající přes Persii do Indie, ale po jeho smrti v roce 323 př. n. l. se rychle rozpadla. Nástupci Alexandra Velikého (tzv. diadochové) ale nebyli ze stejného těsta. Nárokovali si části jeho bývalé říše v Řecku, Egyptě a Persii, ale nikdo z nich nemohl dosáhnout na celé Alexandrovo dědictví.

Helénistické období řecké historie začalo konfliktem, protože diadochové bojovali proti sobě nebo měnili aliance, aby porazili své rivaly. Do roku 275 př. n. l. tyto konflikty skončily, ačkoli makedonské království pokračovalo v bojích s hlavními rivaly v řeckém světě včetně Sparty a spolků ostatních významných městských států.

Rostoucí moc Říma vybízela řecké státy k akci, což vedlo ke konfliktu, který skončil v roce 146 př. n. l. bitvou u Korintu. Flexibilnější římský styl válečnictví porazil řeckou falangu a nakonec zlomil řeckou moc. Nicméně v této době státy v jádru Řecka už nebyly jedinými centry řeckého světa. Egypt byl následkem dobytí Alexandrovými armádami v zásadě řeckým královstvím a také Sicílie byla důležitou řeckou baštou. Syrákúsy byly na Sicílii původně založeny kolonisty

z Korintu. O toto město bojovala Sparta a Athény a nakonec se z něj stalo jedno z nejvýznamnějších center řeckého světa. Syrákúsy podporovaly Kartágo proti Římu a staly se jedním z hlavních bojišť punských válek. I přes obranu, na které se podílel velký vynálezce Archimédés, Syrákúsy nakonec padly do rukou Říma.

Také ostatní řecké državy byly uchvácený expandujícím římským státem. Massalia (moderní Marseille) byla založena, aby podporovala obchod v západním Středomoří, a zůstala důležitým přístavem i dlouho poté, co Řecko ztratilo na významu. Nakonec se dostala do osidel římské politiky a byla dobyta v roce 49 př. n. l., během občanské války, která nakonec vedla k tomu, že se Řím stal císařstvím.

Samotný Řím prý byl založen řeckými uprchlíky z trójské války a ve svých začátcích měl velice řecký charakter. Raná římská armáda byla organizována na principu falangy, ale to se ukázalo jako nevhodné pro hornatý terén obývaný prvními římskými nepřáteli. Řím se vyvinul ze silného řeckého vlivu – téměř až řecké odnože – do vlastní svébytné kultury, která i tak zachovávala řadu řeckých aspektů. Mnoho římských bohů je identických s řeckými božstvy ve všem kromě jména, ale například Apollón (lat. Apollo) se objevuje v obou kulturách.

Řecké dědictví v antickém světě

Řecké vlivy byly ve Středomoří silně patrné i dlouho poté, co se jejich městské státy a kolonie staly římskými državami. Tak třeba vikingové hledající dobrodružství ve službách Byzantské říše označovali celé východní Středomoří jako „Řecko“ a termín „řecký“ je často užíván i pro Byzantskou říši. Ta byla pozůstatkem Římské říše, ale spojení s Řeckem, jak se zdá, přetrvalo i římskou nadvládu.

Samozřejmě za časů Byzantské říše božstva antického Řecka už nebyla uctívána; ve Středomoří soupeřily o nadvládu křesťanství a islám. Nicméně pověsti o starých božstvech a hrdinech žily dál a ovlivnily mytologii dalších lidí dokonce až do dnešních dnů.

NAHOŘE: Společně s Iris, bohyní duhy, si také Apollón podržel své řecké jméno, i když byl uctíván Římany. Ačkoli byl spojován se zákony a moudrostí, čas od času byl Apollón spíše žárlivý a mrzutý bůh.

1

KOSMOLOGIE A STVOŘENÍ

Antičtí Řekové byli, stejně jako ostatní soudobé civilizace, polyteisté a jejich bohové symbolizují aspekty fyzického vesmíru, jakož i personifikace osobních reakcí a emocí. Tito bohové nebyli stvořiteli vesmíru, ale svrhli své předchůdce a přisvojili si vládu nad světem.

To je časté téma starých náboženství, které symbolizuje vzestup společnosti na úkor jejích předchůdců. Boj řeckých bohů proti Titánům tak může znamenat poražení dřívější kultury nebo vývoj antického Řecka z chaotických počátků.

Fyzický vesmír

Staří Řekové původně věřili, že svět je plochý nebo snad válcovitý, ale v průběhu věků byly proti tomuto názoru vznášeny námitky. Vědecká pozorování přírodních fenoménů, jako je zakřivení horizontu, umožnily poměrně přesný výpočet zemského průměru již okolo roku 230 př. n. l.,

NAPROTI: Zeus jako nemluvně je skryt před svým otcem, Titánem Kronem, mezi nymfy na hoře Ída na Krétě. Kúréti přehlušili zvuky, které Zeus vydával, bubnováním a řinčením zbraní při svých válečných tancích.

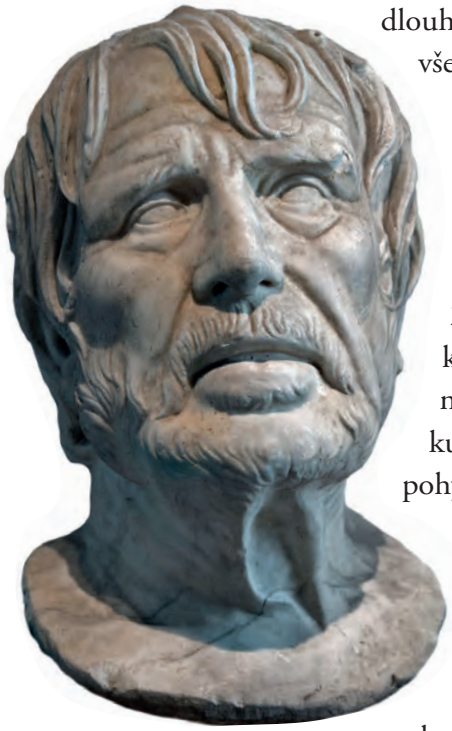

NAHOŘE: Antický básník Hésiodos byl natolik respektován římskou civilizací, že Římané okopírovali jeho řeckou bystu. Tato byla nalezena nedaleko Auch v jihozápadní Francii.

dlouho předtím, než byla teorie o kulatosti Země všeobecně přijata.

Pýthagorovi (asi 571–497 př. n. l.) je sice připisováno přednesení myšlenky, že Země je kulatá, ale jeho důvody nemusely být zcela vědecké. Staří Řekové totiž pokládali kruh za nejdokonalejší ze všech geometrických tvarů, a koule tedy byla perfektním ztělesněním tohoto objektu. Z této ideje pak vycházela představa, že svět by měl být kulatý, stejně jako okolní vesmír, a kruhový pohyb byl nezpochybnitelně dobrý. Kulatá Země tedy stála ve středu kulatého vesmíru a ostatní tělesa – Slunce a planety – se pohybovaly okolo ní. Tento koncept je připisován Aristotelovi (asi 384–322 př. n. l.) a zůstal všeobecně přijímaným názorem na podobu vesmíru po staletí.

Platón (asi 427–347 př. n. l.) předpokládal, že svět je složen ze čtyř elementů – země, vzduchu, ohně a vody –, které byly odděleny z prvotního chaosu vesmíru božskými prostředky demiurgem, tedy bohem stvořitelem. Aristotelés přidal ještě pátý element – aithér (éter). Aithér je nadpozemská forma látky tvořící složení těles jako Slunce a hvězdy. Tento koncept umožňoval těmto nebeským tělesům pohybovat se po jejich kruhových cestách po obloze bez narušení modelu čtyř pozemských elementů, z nichž je složen svět.

Náboženství a věda

Ostatní filozofové a vědci, například Epikúros (asi 342–271 př. n. l.), dále rozpracovali hypotézy, které odporovaly tomuto přijímanému konceptu. Epikúros naznačil, že stavebními kameny vesmíru nejsou ony čtyři nebo pět elementů, ale mnohem různorodější skupina hmoty, kterou nazval „atomy“ a která se může kombinovat, a tvořit tak sloučeniny. Také navrhl, že vesmír je nekonečný (a tedy ne kulatý) a obsahuje mnoho světů. Aristarchos (asi 310–230 př. n. l.) pak přišel s myšlenkou, že středem vesmíru může být spíše Slunce než Země.

Všechny tyto myšlenky se opíraly o reálná pozorování a racionální myšlení, ale idea, že elementy byly definovány bohy a vesmír byl jimi dán do pohybu se v žádném případě nedostala

do konfliktu s vědeckým způsobem uvažování starých Řeků. Prováděli vědecká zkoumání vesmíru, kde bohové byli skuteční a mocní a jinak nevysvětlitelné fenomény mohly být připisovány jejich činům nebo tvoření.

Chaos a prvotní bohové

Existuje několik verzí příběhu stvoření. Nejranější je připisována básníku Hésiodovi, současníkovi Homéra. Někdy okolo roku 700 př. n. l. Hésiodos uveřejnil svoji *Theogonii* (Zrození bohů), která je pravděpodobně kompilací a pokusem o racionalizaci mnoha příběhů o stvoření, které se v té době vyprávěly. Hésiodos rozpracoval ideu, že prvotní bohové povstali z Chaosu. Jiné zdroje ukazují odlišné počátky vesmíru, ačkoli mnoho prvků je pro mnoho verzí společných.

V mytologii, která považuje za počátek všeho Chaos, tento nepoznatelný stav beztvaré energie a kapacity pro vznik všech věcí existoval ještě před stvořením vesmíru. Antické řecké zdroje se neshodují na povaze Chaosu, což je vzhledem k jeho existenci mimo vnímání a zkušenosti smrtelníků pochopitelné. Některými řeckými autory byl Chaos pokládán za jednoho z prvotních bohů, ale taková koncepce nebyla všeobecně přijímána. Dokonce se jeho jméno mohlo lišit. Chaos je někdy překládán jako „Prázdnota“, ale tento výraz neznamená až tolik prázdnotu jako spíše beztvarost. Chaos je „prázdný“ v tom smyslu, že neobsahuje nic, co by mohli užít smrtelníci; nic ještě nebylo zformováno do rozeznatelného stavu.

Chaos byl nekonečnou studnicí možností, obsahující látku, ze které byl stvořen vesmír, a z něho povstala tři prvotní božstva: Gaia, Erós a Tartaros.

Gaia, v některých verzích příběhu matka všech stvoření, byla zemí, Tartaros podsvětím a Erós láskou. Jakmile začal existovat Erós, bylo pro prvotní bohy možné začít se rozmnožovat. V některých verzích mýtu o stvoření Chaos a Gaia, obě chápané a znázorňované jako ženy, měly dítě jménem Erebos – temnotu. V jiných verzích byl Erebos dítětem pouze Chaosu.

DOLE: Gaia je někdy považována spíše za zdroj všeho stvoření než za beztvarou prázdnotu Chaosu. Idea, že všechno pramení z Matky země nebo že země byla utvořena z prvotního pramene stvoření, jsou stejně platné.

Nyx byla také dítětem Chaosu. Byla nocí, ale odlišovala se od Erebu – temnoty. Nyx byla nesmírně silná, ale do značné míry neaktivní poté, co porodila několik důležitých dětí: Thanata (smrt), Hypna (spánek) a tři Sudičky (Moiry). Podle některých verzí příběhu byli Nyx a Erebos rodiči Aithéru (čistý vrchní vzduch, v němž přebývají bohové) a Heméry (jasný den).

Gaia porodila Úrana (nebesa) a Ponta (oceán). V Hésiodově *Theogonii* byli oba zplozeni bez asistence jakéhokoli jiného boha, i když některé prameny udávají Aithér jako otce. Úranos se stal Gaiiným manželem a otcem mnoha hlavních postav řecké mytologie.

VPRAVO: Nyx, prvotní bohyně noci, byla matkou mnoha strašidelných bytostí včetně Thanata (smrti). Její místo v řeckém panteonu reprezentuje prvotní strach z temnoty a toho, co se v ní může ukrývat.

Mezi děti Gaii a Úrana patří tři Kyklopové, kteří sloužili jako dělníci bohů, tři mocní Hakatoncheirové (storucí), kteří vytvářejí zemětřesení a vlny na moři, a Titáni. Ostatní děti Gaii, zplozené bez pomoci Úrana, byla Horstva (Ourea). Šlo o deset nejvýznamnějších hor řeckého světa, včetně Olympu.

Pontos je spojován především se Středozemním mořem, ačkoli po povýšení Poseidóna na vládce oceánů jeho důležitost upadá. Jeho ženou byla Thalassa, dcera Aithéra a Heméry, a společně osídlili moře všemi formami mořského života. Pontos měl také děti s Gaiou, mimo jiné Nérea, otce vodních nymf, a Thauma, což byla personifikovaná fascinace mořem a zároveň strach z něj.

Chronos a Ananké

V jiných verzích mýtu stvoření existovali na počátku všech věcí bohové Chronos (čas) a Ananké (nevyhnutelnost, osudová nutnost). Roli Chaosu jako pramene všeho stvoření přebírá kosmické vejce, které Chronos a Ananké užili k utvoření vesmíru. Jejich první stvořenou bytostí byl Fanes, původce života nebo životních procesů, jako je reprodukce.

NAHOŘE: V některých verzích řecké mytologie byl Fanes bohem stvoření, který se vyklubal z kosmického vejce. Vláda nad vesmírem přešla od Fana k Nyx, poté k Úranovi a nakonec Diovi.

Toto je v mnoha ohledech vědečtější přístup než Hésiodova verze. Jestliže přeložíme „nevyhnutelnost" jako neměnné zákony termodynamiky, které řídí přenosy energie, a tedy všechny procesy ve vesmíru, potom vše bylo stvořeno souborem fyzikálních zákonů (Ananké) a přiměřeným časem (Chronos), aby byl umožněn jejich přirozený průběh.

Existence Chrona jako prvotního boha v některých verzích antické řecké kosmologie a Krona jako Titána v jiných může být matoucí. Toto ale není jediný případ, kdy různé zdroje umisťují určitou postavu do zcela odlišné části mytické chronologie. V některých zdrojích je Erós jedním z prvotních bohů, jehož existence umožnila velkou část mýtu

stvoření, ale v jiných je synem Afrodity. To by jeho existenci umisťovalo o několik kosmických generací později než Hésiodova verze.

Ti prvotní bohové, kteří jsou zrozeni přímo z Chaosu, mohou být pokládáni za počáteční generaci božstev v antické řecké kosmologii a jejich děti za druhou generaci. Představují základní koncepty ve vesmíru, jako jsou země a nebe, temnota a oceány. Následné generace bohů jsou už spíše specializovanější a obvykle získávají některé aspekty své podstaty od jednoho či obou rodičů.

Prvotní bohové ve větší míře na svět nepůsobili. Byli řídícími silami vesmíru a spíše uplatňovali vliv, než že by chodili po světě smrtelníků a způsobovali zmatky tak, jak to dělala následující pokolení bohů. Další generace bohů, známá jako Titáni, dopustila svůj vlastní pád kvůli vnitřním tahanicím, ale předtím byli první generací božských bytostí, která světu skutečně vládla – a ne ho jen utvářela.

NAPROTI: Titán Kronos představoval spíše změny proběhlé v průběhu času, než že by byl samotným časem. Vládl Zlatému věku, v němž smrtelníci byli nejblíže bohům a po němž lidstvo stále více degenerovalo.

Mytická kosmologie

Činy prvotních bohů vyústily ve stvoření vesmíru, jehož forma zůstává v řecké mytologii víceméně stejná. Rané prameny se nicméně liší v některých detailech, a to jak mezi sebou, tak i vnitřně v průběhu času. Některé prameny si vzájemně odporují, co se týče polohy krajin, nebo užívají pro stejné místo různá jména.

Homérův mytický světonázor představuje zemi jako plochý disk obklopený a plovoucí na řece světa Okeánu. Světová moře částečně omývala a kryla zemi, ale nebyla součástí ohraničující řeky. Nebesa byla podpírána pilíři na okrajích světa, označovanými jako Pilíře Nebes, kdežto Pilíře Země ležely dokonce hlouběji než podsvětí a podpíraly vrstvy pozemského světa.

DOLE: Mapa světa podle Homéra, okolo roku 700 př. n. l. Legendární místa jako Hyperborea leží za krajinami prozkoumanými smrtelníky a všechno je obklopeno řekou světa Okeánem.

Homeric Cosmogony.

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázku z knihy Řecké mýty: Od Titánů k Ikarovi a Odysseovi.
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.